

Вітківський Павло Андрійович

студент гр. ФПФМ-12, ФФО, ЗУНУ, м. Тернопіль

Миколайчук Володимир Сергійович

студент гр. ФФМ-11, ФФО, ЗУНУ, м. Тернопіль

Хом'як Василь Гайович

студент гр. ФПФМ-12, ФФО, ЗУНУ, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Лободіна З. М.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Ефективність виконання функцій, які покладаються на органи місцевого самоврядування, значною мірою залежать від обсягу і видів належних їм бюджетних ресурсів, серед яких важливим видом є доходи місцевих бюджетів. Трансформаційні процеси бюджетної системи, викликані реалізацією адміністративно-територіальної реформи та реформи децентралізації, стали причиною змін в розподілі повноважень між органами державної влади і місцевого самоврядування та складу і розмежування доходів та видатків між бюджетами. Крім того, введення воєнного стану у зв'язку із початком повномасштабної війни Російською Федерацією в Україні суттєво вплинуло на формування доходів місцевих бюджетів. Зокрема, відбулися окремі зміни у механізмі нарахування і сплати єдиного податку, акцизного податку, плати за землю, податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, видах міжбюджетних трансфертів місцевим бюджетам.

Проведемо моніторинг формування доходів місцевих бюджетів в Україні. Так, у місцевих бюджетах централізується близько 7% ВВП: найбільше значення цього показника спостерігалось у 2007 р. – 7,77%, а найнижче – у 2015 р. – 6,06% (рис. 1). Зниження частки ВВП, централізованого до місцевих бюджетів, є причиною зменшення абсолютного обсягу доходів місцевих бюджетів – до 580,79 млрд грн у 2021 р.

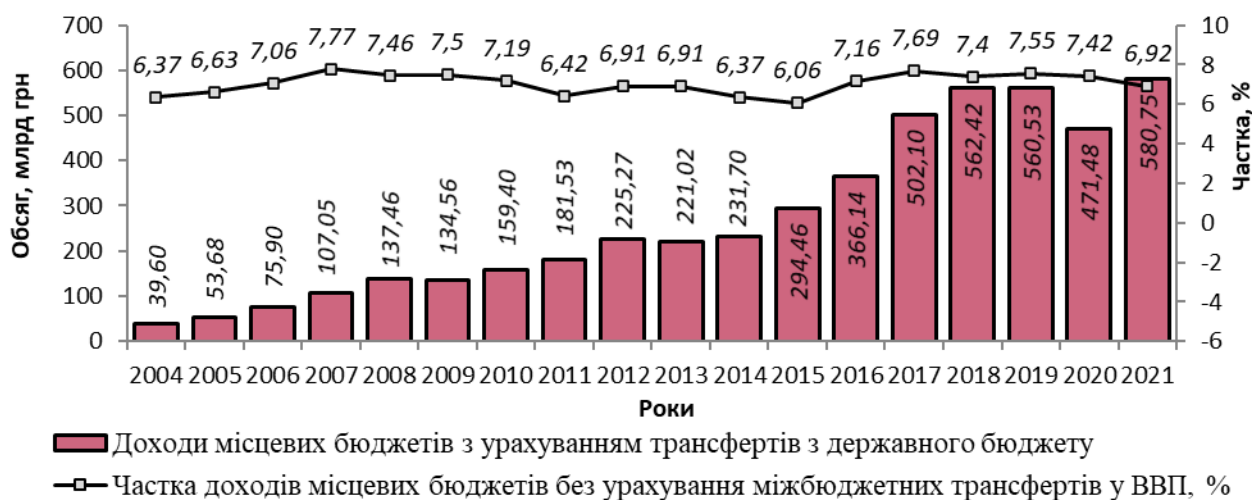

Рис. 1. Динаміка централізації ВВП у місцевих бюджетах України та доходів місцевих бюджетів України у 2004–2021 рр.

Джерело: складено на основі даних [4; 5].

Порівнюючи темпи приросту/зменшення доходів місцевих бюджетів з урахуванням міжбюджетних трансфертів і доходів місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів у 2017 р. порівняно із 2016 р. – відповідно 37,1% і 34,4%, 2018 р. / 2017 р. – 12% і 14,8%, 2019 р. / 2018 р. – -0,3% і 13,9%, 2020 р. / 2019 р. – -15,9% і 3,7% і 2021 р. / 2020 р. – 21,8% і 21,4%, можна констатувати позитивну тенденцію зростання обсягу доходів місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів.

Частка доходів місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету знижувалася з 47,9% у 1991 р. до 29,1% у 2000 р. за винятком окремих років (рис. 2).

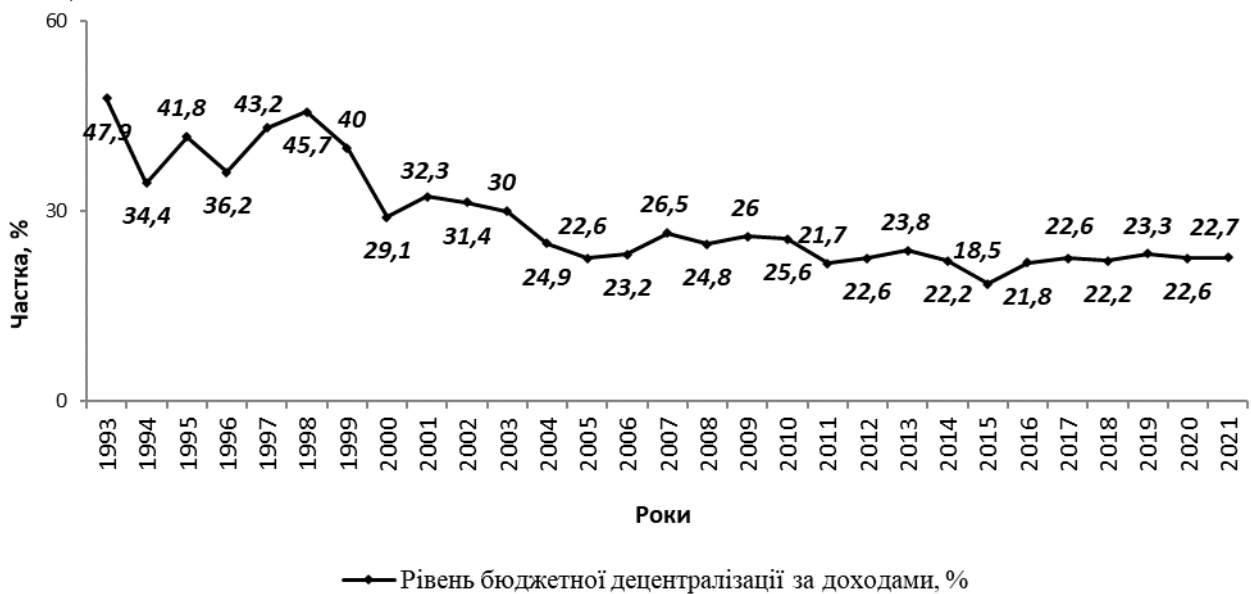

Рис. 2. Частка доходів місцевих бюджетів у доходах Зведеного бюджету України у 1993–2021 рр., % [3]

У 2002 р. цей показник несуттєво зріс до 31,4% у 2002 р., проте, починаючи із 2003 р. поступово знижувався – до 21,7% у 2011 р. «Суттєво не змінилося значення цього показника і з початком реформи міжбюджетних відносин у напрямку бюджетної децентралізації (2015 р.). Питома вага доходів місцевих бюджетів у доходній частині Зведеного бюджету України у 2015 р. становила 18,5%. Інакше кажучи, від початку здійснення бюджетних реформ відбувалася планомірна централізація коштів. У 2016–2021 рр. ситуація дещо покращилась – рівень бюджетної децентралізації за доходами бюджетів підвищився на 4,1 в. п. до 22,7% у 2021 р.» [3].

Впродовж 2004–2020 рр. частка доходів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) у ВВП була значно меншою, ніж частка доходів державного бюджету у ВВП: у 2004 р. – у 3 рази, у 2005 р. – у 3,4 рази, у 2006 р. – у 3,3 рази, у 2007 р. – у 2,8 рази, у 2008 р. – у 3 рази, у 2009 р. – у 2,8 рази, у 2010 р. – у 2,9 рази, у 2011 р. – у 3,6 рази, у 2012 р. – у 3,4 рази, у 2013 р. – у 3,2 рази, у

2014 р. – у 3,5 разу, у 2015 р. – у 4,4 разу, у 2016 р. – у 3,6 разу, у 2017 р. – у 3,4 разу, у 2018 р. – у 3,5 разу, у 2019 р. – у 3,3 разу, у 2020 р. та 2021 р. – у 3,4 разу.

Структура доходів місцевих бюджетів характеризувалася зростанням питомої ваги міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів (з 31,2% у 2002 р. до 59,1% у 2015 р.) та зниження питомої ваги податкових надходжень (з 58,3% у 2002 р. до 33,4% у 2015 р.). Тільки з 2016 р. ситуація змінилася. Питома вага податкових надходжень у 2021 р. порівняно із 2015 р. збільшилась на 26,3%, а частка міжбюджетних трансфертів – зменшилась на 24,2%.

Абсолютний обсяг податкових надходжень у 2021 р. зріс порівняно з 2019 р. на 76,2 млрд грн або на 28,2% до 346,7 млрд грн. У складі податкових надходжень місцевих бюджетів найбільшою була частка податку на доходи фізичних осіб з тенденцією до підвищення – у 2018 р. – 59,44%, у 2019 р. – 61,17%, у 2020 р. – 62,25%, у 2021 р. – 61,21%. Причиною зменшення частки податку на доходи фізичних осіб, який зараховується до місцевих бюджетів, поряд із зміною нормативів його зарахування, є значний рівень безробіття населення, «тінізації» національної економіки, приховування громадянами своїх реальних доходів, поширення неофіційних трудових відносин та виплат заробітної плати. З огляду на те, що ПДФО є основним бюджетоутворюючим податком обласних бюджетів та бюджетів місцевого самоврядування, зниження його фіскальної ролі є причиною недостатнього фінансового забезпечення та можливого неналежного виконання органами місцевого самоврядування, місцевими органами виконавчої влади своїх повноважень, зокрема і в частині забезпечення регіонального розвитку.

Місцеві податки і збори також відіграють суттєву роль у формування доходів місцевих бюджетів: у 2018 р. їхня питома вага у складі податкових надходжень становила 26,25%, у 2019 р. – 27,20%, у 2020 р. – 26,51% та у 2021 р. – 25,93%. Абсолютний обсяг надходження єдиного податку як одного із найважливіших місцевих податків та його частки у податкових надходженнях місцевих бюджетів демонструє позитивний зростаючий тренд: відповідно на 31,16% до 46282,4 млн грн у 2021 р. порівняно з 2019 р. та з 13,04% у 2019 р. до 13,35% у 2021 р. Найбільше єдиного податку надійшло від фізичних осіб.

Важливими чинниками, які негативно вплинули на виконання дохідної частини місцевих бюджетів, були зниження економічної активності та обмежувальні заходи, пов'язані з подоланням негативних наслідків гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2.

У 2022 р., поряд із зазначеними факторами, військове вторгнення Російської Федерації на територію України та подальше розгортання бойових дій завдали серйозного удару українській економіці, що безумовно відобразилося на виконанні місцевих бюджетів за доходами поточного року.

Так, за 9 місяців 2022 р. до місцевих бюджетів надійшло 393,9 млрд грн або 67,48% до уточненого річного плану (583,67 млрд грн). Темп росту порівняно із аналогічним періодом 2021 р. становить 102%. Податкових надходжень надійшло 275,4 млрд грн, неподаткових надходжень – 14,2 млрд грн, доходів від операцій з

капіталом – 1,5 млрд грн, міжбюджетних трансфертів – 102,4 млрд грн, інших видів доходів – 0,5 млрд грн [2].

Прогнозний обсяг доходів місцевих бюджетів на 2023 р. Міністерством фінансів України розраховано у сумі 571,3 млрд грн, що на 43,2 млрд грн або 7% менше плану на 2022 р. Доходи місцевих бюджетів без трансфертів з державного бюджету розраховано у сумі 389,6 млрд грн або 6% ВВП, що на 14,8 млрд грн або 3,7% менше плану на 2022 р., їх частка в загальному обсязі доходів місцевих бюджетів збільшиться на 2,4% – до 68,2%.

Прогнозується зменшення в 2023 р. порівняно з планом на 2022 р., зокрема, надходжень: ПДФО – на 19,8 млрд грн, або 8,1%; податку на майно – на 8,3 млрд грн, або 18,3%; акцизного податку з виробленого в Україні та ввезеного на митну територію України пального – на 2,3 млрд грн, або 29,9%; коштів від продажу землі – на 1,6 млрд грн, або 54,1%; екологічного податку – на 1,2 млрд грн, або 56,1%.

Водночас прогнозується зростання, зокрема: єдиного податку – на 10,1 млрд грн або 21,4%; власних надходжень бюджетних установ – на 3,7 млрд грн, або 22,7%; рентної плати за користування надрами загальнодержавного значення – на 3,1 млрд грн або 55,1%; акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів – на 2,4 млрд грн або 28%; податку на прибуток підприємств – на 1 млрд грн, або 7,5% [1].

Отже, доходи місцевих бюджетів є джерелом фінансового забезпечення повноважень органів місцевого самоврядування та одним із інструментів бюджетного механізму й управління регіональним розвитком. З огляду на це, реалізація заходів, спрямованих на зміцнення фінансової бази органів місцевого самоврядування, особливо в умовах воєнного стану, відіграє важливу роль.

Список використаних джерел:

1. Висновки Рахункової палати України за результатами експертизи проекту Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік». URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2022/20-2_2022/Vysn_20-2_2022.pdf.
2. Інформація про виконання місцевих бюджетів України у 2022 р. Державний веб-портал бюджету для громадян «Open budget». URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=9&year=2022&budgetType=LOCAL>.
3. Лободіна З., Дем'янишин В., Кізима Т., Савчук С. Сучасні тенденції розвитку та наслідки трансформації бюджетної системи України в контексті реформування управління публічними фінансами. *Вісник економіки*. 2021. Вип. 4. С. 36–54.
4. Річна звітність Державної казначейської служби України про виконання Державного та місцевих бюджетів України за 2004–2021 рр. URL: <http://www.treasury.gov.ua>.
5. Статистична інформація Державної служби статистики України «ВВП (1999-2021 рр.)». URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.